



A Google Book egyezség és a felsőoktatási könyvtárak

Bevezetés

A Google nemrég ideiglenes egyezsége jutott az Egyesült Államokban a szerzői jogtulajdonosok képviselőivel, akik kifogásolták, hogy a keresőcég könyvek millióit digitalizálta. (Részletek a books.google.com/googlebooks/agreement oldalon olvashatók – magyarul is.) Az *Authors Guild* és az *Association of American Publishers* hosszasan alkudozott a Google céggel egy New-York-i bíróság előtt, és ahogy az lenni szokott az ilyen szellemi jogok körüli vitákban, a jogvédők felháborodása csak addig tartott, amíg nem sikerült kialakulnia a részesedésüket az eredeti jogsértésből származó jövedelemből. A jelenlegi helyzet szerint a Google 125 millió dollárt fizet a per lezárásáért és létrehoz egy *Book Rights Registry* nevű nyilvántartást, amelyet az online szolgáltatott kiadványok szerzőinek és kiadóinak honorálásánál használ majd. Van rá esély, hogy az egyezség pontos részletei is nyilvánosságra kerülnek, de sokkal valószínűbb, hogy olyan üzleti titok marad, amely a jövőben jelentősen megváltoztatja az információellátás jellegét.

Min változtat ez a szerződés?

A 134 oldalas és 15 mellékletből álló megállapodás bonyolult jogi szövegéből még a szakértőknek is nehéz kihámozni annak valódi jelentését és jelentőségét. Azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy ez az egyezség az USA-ra vonatkozik, és amíg a többi ország joghatóságai nem tárgyalják újra ezt a vitát, addig a világ más részein ez semmilyen változást nem okoz. Az ügy bonyolultsága ellenére a hétköznapi könyvtárhasználók szintjéig is eljutottak már a róla szóló hírek, és egyeseknek elég furcsa például elképzeléseik vannak arról, hogy mit is nyújt nekik a Google. Egy jeles egyetemi professzor szerint az egyik forgalomban levő tankönyve teljes egészében ingyen letölthető a Google Books szolgáltatásból, és rövidesen nem lesz rá szükség, hogy a könyvtár nyomtatott példányokat vásároljon, hiszen minden

szakkönyv ott lesz a Google oldalán ingyen, és így az egyetemi könyvtárak fölöslegessé válnak. Ha azonban jobban megnézzük ezt a szóban forgó tankönyvet a Google Books-ban, akkor kiderül, hogy – a könyvek többségéhez hasonlóan – csak egy részlet nézhető meg belőle, majd megjelenik egy elég homályos fogalmazású üzenet, mely szerint: „Ön egy olyan oldalhoz ért, amely nem tekinthető meg, vagy elérte a megtekinthető oldalak számára vonatkozó korlátot”.

Digitális hozzáférés vagy digitális kereshetőség?

Hogy az ilyen félreértéseknek elejét vegyük, fontos tudatosítani, hogy bár a Google már hét millió könyvet digitalizált az elmúlt néhány évben, az, hogy ezek teljes szövege kereshető, nem jelenti azt, hogy ezekhez bárki hozzá is férhet. Amint az előző példa is mutatja, még komoly tanárok is hajlamosak összekeverni azt a tényt, hogy rengeteg „sötét anyag” vált kereshetővé a Google Books-ban, azzal, hogy ezek nem mind olvashatók el ingyen teljes terjedelmükben. Tekintve, hogy a Google Books nem egy következetes és publikus gyűjtőkori szabállyal rendelkező könyvtár, nehéz pontosan jellemezni a gyűjteményét. De jelenleg leginkább csak könyvrészletek nézhetőek meg, és a műveknek csak egy kis hányada érhető el teljes szöveggént. Utóbbiak nagyrészt olyan, nem forgalmazott és nem jogvédett könyvek, amelyek már korábban is megtalálhatóak voltak a Project Gutenberg és más hasonló digitalizálási kezdeményezések honlapjain. Azonban a gyűjteményben jelentős mennyiségű, copyrighttal védett, de már nem forgalmazott mű is van, és ez lehet a leginkább úttörő aspektusa a Google digitalizációs projektjének. Valószínűsíthető ugyanis, hogy ezekből a még védett, de papírkönyvként már nem kapható kiadványokból egyre több lesz teljes egészében online olvasható a közeli jövőben.

A Google tervei szerint az egyetemek hozzáférést vásárolhatnának a szolgáltatásaihoz, például ezekhez a ma még csak kereshető, de nem letölthető könyvekhez. Az ebből származó bevételeket megosztja majd a jogtulajdonosokkal, a legtöbbet a szerzők kapnának belőle. Ha ez az üzleti modell beválik, akkor lehet, hogy a még forgalomban levő művek közül is sokat hozzáférhetővé tesznek majd így a szerzőik. Azt persze még nem tudni, hogy milyen licencdíjak lesznek, és hogy a felsőoktatási könyvtárak amúgy is korlátos költségvetéséből érdemes lesz-e ezeket kifizetni, többségében olyan könyvekért, amelyek iránt kicsi a kereslet, hiszen nem véletlenül nincsenek már forgalomban.

Akárhogyan is lesz, a könyvtáraknak jelentős felvilágosító munkát kell majd kifejtíteniük, hogy megértésük a használóikkal és fenntartóikkal ennek a jogtulajdonosokkal nemrég megkötött egyezségnek és a várható könyvtári licencszerződéseknek a valódi értelmét és jelentőségét, nehogy úgy járjanak, hogy az ingyenes hozzáférésre vonatkozó hamis közhielyem miatt az ő költségvetésüket csökkentik.

Újfajta privatizálás...?

A szakértő kommentátorok arra is felhívják a figyelmet, hogy ezzel az egyezménnyel a Google engedélyt kapott arra, hogy digitalizálja azokat a könyveket is, amelyeket az Egyesült Államokban véd a copyright. Miután megegyezett a szerzőkkel és a kiadókkal, nekiállhat kiaknázni – a megszabott határokon belül – ennek az egyezségnek a pénzügyi lehetőségeit. Mi lesz akkor, ha a Google a hozzáférés elősegítése helyett inkább a bevételek növelését helyezi majd előtérbe? A hagyományos papíralapú könyvtárak egyfajta közterületként funkcionálnak, ahol bárki, anyagi lehetőségeitől függetlenül, egyenlő eséllyel, szabadon használhatja az összegyűjtött anyagot. A Google lépései viszont azzal fenyegetnek, hogy ezt a közterületet bekeríti: privatizálja a korábban közkincként elérhető kultúrát és tudást, majd pedig mindenfajta hozzáférésért díjat számít fel. A könyvtárosoknak határozottan fel kell lépniük az ilyen próbálkozások ellen, melyek megfosztják az állampolgárokat a közös civilizációs örökséghez való egyenlő hozzáférés lehetőségétől.

...vagy az üzlet a tudás szolgálatában?

A fenti nemes és fennkölt nézőpont mellett létezik egy másik, gyakorlatiasabb megközelítése is a

dolognak: több olyan vonatkozása is van ennek az egyezségnek, melyek egybeesnek a könyvtárosok érdekeivel. Az egyik az e-könyvek terjedésének régóta fennálló akadály: nevezetesen, hogy nincs belőlük elég. Miközben a tudományos folyóiratok elektronikus verziói olyan mértékben elterjedtek már, hogy lassan ritkaságszámba megy a nyomtatott szakfolyóirat, a szakkönyvek esetében az elektronikus terjesztés még sehol sem tart. A tudományos könyvtárakban dolgozók nem egyszer panaszkodtak már emiatt, és most elég furcsán venné ki magát, ha szembemennének a Google-féle innovációval, amely végre az e-folyóiratokhoz hasonló méretű és színvonalú szolgáltatást valósít meg az e-könyvek területén is. Különösen vonzó ebben a megoldásban az, hogy a költségeket a Google részben a jól bevált hirdetési modelljéből fedezi – hasonlóan ahhoz, ahogy például a brit közszolgálati média műsorainak sugárzását reklámbevételekből is finanszírozzák a kontinensen. Az elektronikus folyóiratok szolgáltatói esetében nem volt ilyen költségcsökkentő megoldás, ezért magasak az előfizetési díjak.

Ha a pesszimista forgatókönyv jön be, és a Google arcátlanul magas licencdíjakat kér majd a digitalizált könyvekhez való hozzáférésért, ez – ha csak a saját önös érdekeiket tekintik – még használhat is a hagyományos könyvtáraknak és szolgáltatásaiknak. Ha ugyanis csak azok tudnak majd a digitális könyvekhez hozzájutni, akik meg tudják őket fizetni, akkor a papíralapú gyűjtemények jelentik majd az egyedüli ingyenes és egyenlő hozzáférést, és a társadalomnak vitathatatlanul kötelessége lesz továbbra is fenntartania ezeket. (Így a könyvtárak hasonlóak lehetnek az amerikai Medicare rendszer szolgáltatóihoz, melyek azoknak az idős embereknek nyújtanak orvosi ellátást, akik nem tudják megfizetni a magánbiztosítók magas díjait.) De ez olyan sivár jövőkép, amely remélhetőleg nem valósul meg.

Ami a tiéd, az az enyém is; de ami az enyém, az csak az enyém

A Google-féle szerződés lehetséges következményei között könyvtári szempontból negatívak is vannak. Ha például ez az egyezség kizárólagos jogokat ad a Google-nak az árva művek digitalizálására, akkor ez korlátozhatja, vagy teljesen meg is akadályozhatja, hogy a könyvtárak maguk is digitalizáljanak ilyeneket. Még az is megtörténhet, hogy a Google lépéseket tesz és a már meglévő nyílt hozzáférésű archívumokból leveteti azokat a mű-

veket, amelyeknek a digitális licencelésére egyedüli jogot kapott. Olyasmi lehet ez, mint amikor az első telepesek átvették az uralmat az Újvilág felett, és közölték az őslakos indiánokkal, hogy amit ők eddig a saját földjüknek gondoltak, az már nem az övék. Igaz ugyan, hogy egy ilyen kizárólagos jogosítvány illegális lenne, de az volt a még jogvédett könyvek digitalizálása is – és a Google mégis megtette.

Lehet persze, hogy a Google és tárgyalópartnerei nem akarnak ilyen egyezményt kötni. Vagy az is lehet, hogy a Google kizárólagos jogosítványt kap ugyan, de úgy dönt, hogy nem érvényesíti ezeket a jogait a könyvtárakkal szemben, amelyek a gyűjteményükben levő árva műveket szeretnék digitalizálni. De könyvtárosként nem törődhetünk bele abba, hogy egy amerikai magáncég dönthesse el, hogy érvényesíti-e a jogait; sokkal jobb lenne, ha egyáltalán nem lennének ilyen jogai. A Google mottója állítólag ez: „Ne légy gonosz!”, nem pedig az, hogy „Igazából tudnék kicsit gonosz lenni, de ezúttal nem akarok”. A veszélyekre való figyelmeztetés nem pusztán riogatás; a tervezett Google Books licencek megkötésekor a könyvtárosoknak a közvetlen gyakorlati előnyök mellett a lehetséges hátrányokra és veszteségekre is oda kell figyelniük.

Metaadatok

Érdekes módon az egyezés első kommentátorai nem igazán foglalkoznak a metaadatok minőségének kérdésével. A Google Books egyik weblapján (www.google.com/googlebooks/library.html) ez olvasható: „A végső célunk az, hogy kiadókkal és könyvtárakkal együttműködve megalkossuk a világ összes nyelvén megjelent összes könyv teljes és kereshető virtuális cédulakatalógusát, ami segíti az olvasókat abban, hogy új könyveket fedezzenek fel, a kiadókat pedig abban, hogy új olvasókra találjanak.”

Egy jó katalógushoz jó metaadatok kellenek, és bár a Google Books keresője figyelemreméltóan jó, de leginkább csak szerző, cím és teljes szöveg keresésére alkalmas. Tematikus keresés nincs, így ha egy könyv címe nem tükrözi a tartalmát (pl. Peter Brook „Az üres tér” című színház-esztétikai alapműve), akkor nem egykönnyen található meg. Ez felértékeli a könyvtári OPAC-okban található precíz bibliográfiai leírásokat, és felveti a Google Books szolgáltatással való összekapcsolhatóságuk kérdését. Két dolgról is szó van itt: egyrészt, hogy hogyan lehetne a könyvtári katalógusok adatait

felhasználni a Google Books gyűjteményében való kereséskor; másrészt, hogy hogyan lehet a Google Books keresőjét felhasználni arra, hogy könyveket találjunk a könyvtári katalógusokban?

A második kérdéssel kapcsolatban – vagyis hogy a Google Books ablak lehetne a nyomtatott könyvtári gyűjteményekre – egy elég szerencsétlen cikk jelent meg a „Guardian” hasábjain arról, hogy miért nem lehet egyszerű hivatkozásokat találni a Google Books-ból a könyvtári katalógusok, és így a nyomtatott kiadások felé?^[1] Az, hogy egy ilyen tekintélyes újság alig tud valós információkat adni, és később helyreigazítás közlésére kényszerül, szintén jól mutatja, hogy nehéz eligazodni ebben a bonyolult ügyben. Egyébként, ha nagyon optimisták vagyunk és feltételezzük, hogy a Google Books licencdíját könnyen meg tudják fizetni a felsőoktatási könyvtárak, akkor az olvasóknak nem lesz többé fontos, hogy gyorsan visszakeressék a nyomtatott könyvpéldányt, hiszen a jogvédett művek digitális verzióit is megnézhetik majd teljes egészében, a jelenlegi „nyomorúságos” kis részletek helyett.

Ami az első lehetőséget illeti: vizsgáljuk meg, hogyan lehetne a könyvtári katalógus ablak a Google Books gyűjteménye felé? Az olyan új könyvtári keresőrendszerek, mint például az *Ex Libris* cég Primo nevű szoftvere, amelyek az OPAC fölé települnek, képesek összekapcsolni az OPAC-ban levő adatrekordokat a Google Books metaadataival azáltal, hogy az utóbbit is leindexelik és hivatkozásokat hoznak létre a könyvek digitalizált verzióihoz. Ez a funkció ma még eléggé fölösleges, hiszen a hivatkozások rendszerint csak a rövid publikus részletekhez vezetnek, miközben a teljes nyomtatott könyv ott van az intézmény könyvtári polcán. Ráadásul azoknál a már nem védett könyveknél, amelyek teljes szöveggel olvashatók a Google Books-nál, ezeket az automatikus összekapcsolásokat gyakran nem is lehet végrehajtani, mivel a régi könyvekben nincs ISBN vagy más, egyértelmű azonosító, mint amilyen az USA-ban a Library of Congress Number. Mindenesetre könnyen megtörténhet, hogy a közeljövőben változtatásokat kell végezni a könyvtári katalógusokban (pl. Európában is hozzáadni az LC azonosító számokat a rekordokhoz), hogy megfelelően együtt tudjanak működni a Google Books rendszerével.

Következtetések

Látjuk tehát, hogy nem nehéz néhány biztató és pozitív fejleményt beelátni a Google és a jogtulaj-

donosok között létrejött megegyezésbe, de van ok az aggodalomra is. Az, hogy akár egy egyetemi professzornak is téves elképzelései vannak a Google Books-ról, továbbá hogy a hírt kommentáló szakértők sem értik pontosan az egyezmény szövegét, és hogy egy intelligens újságíró végül kénytelen részben visszavonni a cikke állításait, mind azt mutatják, hogy mennyire bonyolult ez az ügy. Az új dolgokat természetesen mindig nehéz azonnal felfogni, és a tisztánlátás hiánya az innovációk esetében nem meglepő. De ahogy *Darnton* peszsimista cikkében^[2] figyelmeztet: ez egy magán-szerződés két, saját érdekeit szem előtt tartó fél között, amely nem feltétlenül szolgálja a köz javát. Darnton elsősorban a digitális tartalom feletti társadalmi felügyelet megszűnése miatt aggódik, de a könyvtárosok attól is félhetnek, hogy az emberek többé nem fogják átlátni az információhoz való hozzáférés mechanizmusát – a Google-modell elkerülhetetlen következményeként.

Az információs szolgáltatás fejlődése során tett fontos lépések eddig ugyanis mindig átláthatók voltak. Amikor például egy olvasó besétál egy nagy hagyományos könyvtárba, nemcsak az ott összegyűjtött tartalmat használhatja szabadon, hanem a könyvtárosok megmutatják neki, hogy hogyan működik a katalógus, hogyan épül fel a használt tematikus osztályozási rendszer, és hogyan tudja irányítása alatt tartani az egész folyamatot, miközben eljut az általa keresett információhoz. Így a felhasználó uralja és hozza létre a saját információs környezetét. A Google kereső algoritmusá viszont – a Dewey-féle tizedes osztályozással vagy az angolszász katalogizálási szabályokkal ellentétben, melyeket pártatlan szakmai testületek felügyelnek – mindig is alapvető üzleti titok volt, amit nem lehet nyilvános vitára bocsátani. Tudjuk, hogy működik, de nem tudjuk pontosan, hogy hogyan működik, és abba sincs beleszólásunk, hogy ho-

gyan kellene működnie. Azt a keresési eredményt kapjuk, amiről a Google úgy gondolja, hogy jó nekünk, mert ez hoz neki bevételt. Most, amikor arról folynak a tárgyalások, hogy milyen módon tegyék elérhetővé számunkra a 2009 előtti teljes angol nyelvű írásos kultúránkat, a keresőalgoritmushoz hasonlóan ez is a cég magántulajdonát képezi majd.

A könyvtári és információs szakemberek bizonytalan spekulációkat írnak az információ történetének erről a rendkívüli fontosságú innovációs folyamatáról. De ez nem az ő hibájuk, hanem a zárt ajtók mögött zajló, a nyilvános vitát, a szakmai kritikát és a társadalmi felügyeletet kizáró egyezkedés következménye. A könyvtárosok jogosan érzik periférikus helyzetben magukat, és csak követik az eseményeket a nélkül, hogy befolyásuk lenne rájuk. Ennek ellenére – még ha néha csak feltételezésekre alapozva is – a könyvtáros szakmának érdemes figyelemmel kísérnie és elemeznie a fejleményeket, amennyire csak lehet.

Irodalom

- [1] GROSSMAN, W. M.: Why you can't find a library book in your search engine. = *The Guardian*, technology section, 2009. jan. 22. p. 3. (Helyesbítve: jan. 30-án. A ref.)
www.guardian.co.uk/technology/2009/jan/22/library-search-engines-books
- [2] DARNTON, R.: From the New York review of books: Google and the future of books. = *The Guardian*, review section, 2009. febr. 14. p. 2.
www.guardian.co.uk/books/2009/feb/14/google-books-robert-darnton (Már nem érhető el! A ref.)

/JOINT, Nicholas: The Google Book settlement and academic libraries. = *Library Review*, 58. köt. 5. sz. 2009. p. 333–340./